

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ ВИСШ АДВОКАТСКИ СЪВЕТ

ул. „Цар Калоян“ № 1А, 1000 София, тел. 986-21-67, 987-55-13,
[e-mail: arch@vas.bg](mailto:arch@vas.bg)

Изх. № 293

Дата: 11.03.2024 г.

ДО
ОБЩОТО СЪБРАНИЕ
НА ГРАЖДАНСКАТА КОЛЕГИЯ
НА ВЪРХОВНИЯ КАСАЦИОНЕН СЪД

СТАНОВИЩЕ

НА ВИСШИЯ АДВОКАТСКИ СЪВЕТ
по тълкувателно дело № 2/2023 г.

УВАЖАЕМИ ВЪРХОВНИ СЪДИИ,

Тълкувателното дело е образувано по следния въпрос:

„Нищожно ли е на основание чл. 42, б. „в“ ЗН завещание, което е направено както заради вече положени грижи за завещателя, така и с оглед на бъдещи грижи, които ще бъдат полагани за него до края на живота му; може ли в такъв случай, при тълкуване волята на завещателя, да се приеме, че единственият мотив за съставяне на завещанието противоречи на закона, тъй като нарушава принципа за безвъзмездност на завещателното разпореждане?“.

Налице е противоречива практика на ВКС по въпроса, обусловила образуването на тълкувателното дело.

Според едното виждане подобно завещание не е нищожно. Безвъзмездният характер на завещанието не означава, че то не може да има възнаградителен характер. Когато наред с благодарствения мотив за положени грижи е изразено

и очакване за в бъдеще тези грижи да продължат, това не означава, че завещанието има възмезден характер и че по тази причина противоречи на закона, съответно, че е нищожно на основание чл. 42, б. „в“ ЗН. Тази теза е застъпена в Решение No 117.10.11.2015 г. по гр.д. No 710/2015, ВКС, II г.о.

Според другото виждане подобно завещание е нищожно, понеже очакванията на завещателя за бъдеща възмездна престация представляват мотив, противоречащ на безвъзмездния му характер. Това виждане е застъпено в Решение No 246/17.12.2014 г. по гр.д. No 1073/2014, ВКС, I г.о. и в Решение No 25/16.05.2016 по гр.д. No 5043/2015, ВКС, II г.о.

Подкрепа следва да намери първото виждане.

За да бъде даден отговор на поставения въпрос, **следва да бъде изяснена правната природа на подобно завещателно разпореждане.**

Мислими са три различни квалификации.

1. От една страна, то може да бъде квалифицирано като **мотив.**

Този извод може да бъде направен от езиковото тълкуване на използваните в посочените в определението за образуване съдебни актове – „за благодарностите и грижите, които се полагат за мен...“, „взех предвид, че съпругата ми единствено се грижи за мен сега и че ще се грижи до края на живота ми...“.

1.1. Мотивът е основание за нищожност на завещателното разпореждане, според текста на чл. 42, б. „в“ ЗН, ако той противоречи на закона, обществения ред и на добрите нрави. В литературата се приема, че понятието „обществен ред“ в случая няма самостоятелно значение – касае се за друг начин на означаване на императивните норми, известни още като норми от публичен ред, използван и в отменения ЗЗД (1890 г.).¹ Следователно, следва да бъдат изследвани другите две хипотези – дали този мотив противоречи на императивна норма или на добрите нрави.

В Решение No 246/17.12.2014 г. по гр. д. No 1073/2014, I г.о. се приема, че очакванията на завещателя за бъдеща възмездна престация (полагане на грижи за в бъдеще, след съставяне на завещанието), води до нищожност на завещанието, тъй като наличието на подобен мотив противоречи на безвъзмездния му характер. Решаващият състав не пояснява на какво според него противоречи в случая мотивът – на закона или на добрите нрави. Поради това следва да бъдат разгледани и двете възможни хипотези.

¹ Станева, А. Наследствено право. С.: Сиела, 2022, с. 273-274. За същото понятие, използвано в чл. 27 от отменения ЗЗД, вж. Меворах, Н., Д. Лиджи. Л. Фархи. Коментар на Закона за задълженията и договорите. Т. 1. Чл. чл. 1-333. С.: Коопер. Печатница „Фотинов“, 1924, с. 71-73

1.1.1. За да е налице противоречие със закона, по смисъла на чл. 42, б. „в“ ЗН и чл. 26, ал. 1, предл. първо ЗЗД, трябва да е налице конкретно противоречие с отделен текст от нормативен акт, установяващ императивна норма². В българското законодателство няма разпоредба, която да забранява завещанието да не се извършва с очакване за получаване на някаква насрещна облага, нито това очакване да бъде изразено в самия завещателен акт. В някои съдебни актове се застъпва виждането, че в случая се касае за мотив, противоречащ на същността на завещанието като безвъзмезден акт, което се извлича от цялостната му уредба, следователно е налице противоречие със закона. Разбира се, като едностранна сделка, завещанието няма как да установява насрещно задължение за облагодетелствания (аргументи за това са изложени в т. 2 и 4 от настоящото становище). Но няма пречка завещателят да очаква някакво поведение от определения за наследник по завещание или заветник. Всъщност, много често житейски е така. Едно лице завещава имуществото си или част от него или конкретно благо с очакване някой да се грижи за него, да му помага в съвместно начинание, да поеме и продължи делото му и т.н.

1.1.2. За да е налице противоречие с добрите нрави, мотивът следва да е налице несъответствие с етичните възгледи и правила за поведение, които се споделят от по-голямата част от обществото³. Трудно може да се помисли, че мотивът за полагане на грижи за едно лице, често близък, е в несъответствие с добрите нрави; напротив, подобен мотив може само да бъде оценен положително, доколкото насърчава едно желано и обществено полезно поведение на субектите⁴.

1.1.3. Дори да се приеме, че очакването за престиране на грижи по отношение на завещателя като мотив противоречи на закона или добрите нрави, следва да се има предвид и че разпоредбата на чл. 42, б. „в“ ЗН въздига това в основание за нищожност при кумулативното наличие на още две предпоставки – първо, този мотив да е изрично изразен в завещанието и второ, разпореждането да е направено единствено поради този мотив. В правната доктрина безспорно се приема, че ако в завещанието са изразени и други решаващи мотиви за извършването му и те не противоречат на закона или добрите нрави, то завещанието е действително.⁵ В постановения на разглеждане в тълкувателното

² Таджер, В. Гражданско право на НРБ. Обща част. Дял II. С.: Наука и изкуство, 1973, с. 248; Димитров, М. Основанията за нищожност по чл. 26, ал. 1 ЗЗД. С.: Сиби, 2013, с. 124. Застъпено е и друго виждане, че противоречие със закона е налице и когато има противоречие с правен принцип, дори и без да има изрична законова забрана.

³ Павлова, М. Гражданско право. Обща част. С.: Софи-Р, 2002, с. 532

⁴ В подобен смисъл и Петров, Васил. Действително ли е завещателно разпореждане с уговорка облагодетелстваното лице да гледа или издържа завещателя или трето лице преди откриване на наследството? Към допустимостта на т.нар. „възмездни“ завещания. – ПРЕДИЗВИКАЙ правото, 3.12.2023 г., достъпна на <https://www.challengingthelaw.com/semeyno-i-nasledstveno-pravo/vyzmezdni-zaveshtaniya-tylk-delo-2-23-osgk/>

⁵ Тасев, Хр. Българско наследствено право. С.: Сиела, 2013, с. 107-108; Цонов, Ал. Коментар на Закона за наследството. С.: Издание на ВС на РБ, 1993, с. 117; Цанкова, Ц. в: Цанкова, Ц., Ек. Матеева, М. Марков, Вес.

дело въпрос втората предпоставка не е налице. Видно от формулировката на въпроса, при процесните завещания са налице два основни, решаващи мотива – благодарност за вече положените грижи и очакване за бъдещи грижи до края на живота на завещателя. Няма спор в съдебната практика, че когато завещанието е направено заради положени в миналото грижи или за такива, които се дават към момента на неговото съставяне, се приема, че това е само морален мотив за извършване на завещанието, който не го опорочава - така напр. Решение № 430 от 21.04.2004 г. по гр. д. № 84/2004 г., I г. о. на ВКС. Двата мотива, видно от цитирания в съдебните решения текст на завещанията, са равностойни. Нито един от тях не може да бъде квалифициран като нерешаващ, второстепенен, неопределящ. Поради изложеното, както правилно е отбелязано в анализираното в тълкувателното дело Решение No 117 от 10.11.2015 г. по гр.д. No 710/2015, ВКС, II г.о. „дори и да се приеме, че очакването за бъдещи грижи представлява възлагане на задължение за облагодетелстваното лице, то завещанието не е недействително, защото не е изпълнено законовото изискване да е съставено поради единствен мотив, който противоречи на закона“. Същото виждане се споделя и в редица други актове на ВКС, напр. Решение № 50172 от 10.10.2022 г. по гр. д. № 4145/2020, ВКС, IV г.о.

2. Второто възможно гледище е поставеното за разглеждане завещателно разпореждане да бъде квалифицирано като **тежест**.

Тежестта в доктрината се определя като допълнително волеизявление към волеизявление за имуществено разпореждане, създаващо задължение за облагодетелстваното с основното волеизявление лице⁶. Съгласно текста на чл. 18 ЗН всеки заинтересуван може да иска изпълнение на наложените със завещанието тежести.

В случая на пръв поглед, при използването на езиково тълкуване, би могло да се стигне до извод, че втората част на завещателното разпореждане създава тежест на наследника по завещание или заветника за полагане на грижи за завещателя до края на живота му.

Подобен извод обаче би бил неправилен. Завещанието поражда действие след смъртта на завещателя. То няма как да създаде права или задължения преди този момент. Така че тежестта може да създава някакво задължение, без значение дали в полза на трето лице или в „полза“ на починалия завещател (напр. да се построи паметник, както гласи известния още от римското право пример), едва

Петров, Д. Танев, И. Георгиев. Закон за наследството. Научноприложен коментар. С.: Труд и право, 2016, с 470 и сл.; Станева, А. Наследствено право. С.: Сиела, 2022, с. 179 и с. 278

⁶ Така Таджер, В. Гражданско право на НРБ. Обща част. Дял II. С.: Наука и изкуство, 1973, с. 230; Павлова, М. Гражданско право. Обща част. С.: Софи-Р, 2002, с. 504-505; Русчев, Ив. Завет и тежест, пряк и косвен завет. - Практ. право, 1994, № 2, 17

след откриването на наследството. Всичко, което се възлага преди този момент, няма характера на юридическо задължение. По тази причина трудно може да се сподели възприетото в някои решения на ВС и впоследствие на ВКС виждане, че когато завещателят включи подобен текст в завещанието, се касае за тежест, която нарушава безвъзмездния характер на завещанието и води до нищожност. Именно поради обстоятелството, че тежестта не може да произведе действие преди смъртта на завещателя, подобно разпореждане не следва да бъде квалифицирано като тежест. При неизпълнение на тежестта всяко заинтересовано лице, съгласно чл. 18 ЗН, може да предяви иск за изпълнение, т.е. тежестта създава вземане. Очевидно в случая няма как да става въпрос за възникване на вземане преди смъртта на завещателя⁷. Тази правилна постановка обаче не следва да води до извод за нищожността на подобно разпореждане, а до необходимост от друга преценка за неговата правна квалификация.

Доколкото такова разпореждане не може да представлява по правната си същност тежест, то следва да бъде квалифицирано или като мотив, или като условие.

3. На трето място, такова завещателно разпореждане може да бъде квалифицирано като **условие**. Традиционно в доктрината условието се детерминира като бъдещо несигурно събитие, обуславящо правното действие на сделката.⁸ Известно е, че условията се делят на отлагателни и прекратителни, в зависимост дали при настъпването им сделката поражда или изгубва своето действие. В случая внимание заслужава въпросът дали подобно разпореждане на завещателя може да играе ролята на отлагателно условие.

В литературата подобно виждане е застъпило. Някои автори квалифицират разпореждането „ако продължи да ме гледа до края на живота ми“ като отлагателно условие, при чието несбъждане завещанието няма да породи действие, като приемат че подобно условие е действително⁹.

Това виждане може да бъде споделено. Съгласно изричния текст на чл. 17, ал. 1 ЗН завещателят може да постави действието на завещанието под условие. Това условие може да бъде както прекратително, така и отлагателно. Дали

---

⁷ Няма как да бъде споделено изразеното от Голева, П. Важен проблем относно действителността на завещанието в противоречивата съдебна практика на Върховния касационен съд. – Собственост и право, 2024, No 1, че неизпълнението на тежестта може да бъде основание за нищожност на завещанието.

⁸ Василев, Л. Гражданско право на НРБ. Обща част. С.: Наука и изкуство, 1956, с. 406; Таджер, В. Гражданско право на НРБ. Обща част. Дял II. С.: Наука и изкуство, 1973, с. 225; Павлова, М. Гражданско право. Обща част. С.: Софи-Р, 2002, с. 497-498

⁹ Венедиков, П. Наследяване по завещание. С.: ИК „Петко Венедиков“, 2022, с. 73; Петров, Васил. Действително ли е завещателно разпореждане с уговорка облагодетелстваното лице да гледа или издържа завещателя или трето лице преди откриване на наследството? Към допустимостта на т.нар. „възмездни“ завещания. – ПРЕДИЗВИКАЙ правото, 3.12.2023 г., достъпна на <https://www.challengingthelaw.com/semeyno-i-nasledstveno-pravo/vyzmezdni-zaveshtaniya-tylk-delo-2-23-osgk/>

наследникът по завещание или заветникът ще продължи да полага грижи за завещателя е бъдещо несигурно събитие. Ако то не се сбъдне до откриване на наследството, завещанието няма да породи целеното действие, а именно възникване на правото на наследяване в полза на облагодетелстваното лице.

Подобно виждане не застрашава ничий интерес. Ако наследникът или заветникът не полага грижи за завещателя, завещанието няма да породи действие. Освен това, завещателят може по всяко време да го отмени. Наследникът по завещание или заветникът също не е ощетен, доколкото той няма как да претърпи други неблагоприятни правни последици, освен да не придобие правото на наследяване. Срещу него не може да бъде воден иск за реално изпълнение, нито може да се търси обезщетение за вреди от реално изпълнение.

Проблемът, който възниква при подобна конструкция, е с доказването след смъртта на завещателя дали условието се е сбъднало – дали е полагана грижа за него, ако е била полагана – дали е с необходимия обем и качество и т.н. Всичко това прави подобни условни разпореждания твърде опасни за правната сигурност. Това обаче не може да бъде мотив за тяхната нищожност.

При формулировките, използвани в обусловилите тълкувателното дело съдебни актове, трудно може да се възприеме тезата, че става въпрос за отлагателно условие. Би било изкуствено наличието на изрично изразена благодарност за положените вече грижи да бъде отделена от изразеното очакване за бъдещи такива. По-логично е да се приеме, че двете в своята съвкупност изразяват мотивите на завещателя да облагодетелства точно определено лице. Този извод може да бъде аргументиран както с използваните изрази (не се използват изрази като „задължавам“ и други подобни), така и със систематичното тълкуване на двата изрази.

4. Независимо от квалификацията на разглежданото завещателно разпореждане, няма как то да доведе до възмездност на завещателното разпореждане. Делението на възмездни и безвъзмездни е типично не за сделките като цяло (вкл. за едностранните), а само за договорите¹⁰. Само при тях може да се изследва дали на базата на породените от договора задължения е налице имуществено облагодетелстване за едната или и за двете страни. Завещанието, като едностранна сделка, няма как да бъде възмездно. Известно е, че едностранните сделки могат да породят задължения единствено за автора на волеизявлението. При завещанието, дори да е налице тежест (без значение кога трябва да бъде изпълнена тя), няма как да става въпрос за възмездност, тъй като в полза на завещателя не възниква вземане за грижи и издръжка, което той може да защити чрез осъдителен иск.

¹⁰ Василев, Л. Гражданско право на НРБ. Обща част. С.: Наука и изкуство, 1956, с. 389;

Въз основа на гореизложеното може да бъде направен извод, че при разглеждания текст от завещания става въпрос по-скоро за мотив, а не за условие (и в никакъв случай за тежест). Подобен мотив сам по себе си не противоречи на закона или добрите нрави. Дори да се приеме, че такова противоречие е налице, завещанието не е нищожно, доколкото в него е изразен е друг решаващ мотив за извършването му – благодарност за положените до момента грижи – който не е противен нито на закона, нито на добрите нрави.

Поради това на поставения въпрос следва да се отговори, че не е нищожно на основание чл. 42, б. „в“ ЗН завещание, което е направено както заради вече положени грижи за завещателя, така и с оглед на бъдещи грижи, които ще бъдат полагани за него до края на живота му. В такъв случай не може при тълкуване волята на завещателя да се приеме, че единственият мотив за съставяне на завещанието противоречи на закона, тъй като нарушава принципа за безвъзмездност на завещателното разпореждане.

ПРЕДСЕДАТЕЛ НА ВИСШИЯ
АДВОКАТСКИ СЪВЕТ: /п/

АДВ. Д-Р ИВАЙЛО ДЕРМЕНДЖИЕВ